

УДК 341.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.120>

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ У ПИТАННІ ЗМІНИ КЛІМАТУ ТА ЗЕЛЕНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Токунова А.В.,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України»,
ORCID: 0000-0002-5870-2473
e-mail: anastasiya.to@gmail.com

Рошканюк В.М.,

кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри господарського права юридичного факультету
Ужгородського національного університету
ORCID: 0000-0002-3083-5231
e-mail: vmroshkanyuk@gmail.com

Бай О.С.,

аспірант Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля,
ORCID: 0009-0001-1952-1733
e-mail: oleksandr.s.bai@gmail.com

Чавостін Д.А.,

аспірант Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України»,
ORCID: 0009-0006-7178-4107
e-mail: chavostin@gmail.com

Токунова А.В., Рошканюк В.М., Бай О.С., Чавостін Д.А. Гендерний аспект у питанні зміни клімату та зеленої енергетичної трансформації в контексті євроінтеграційних процесів.

Статтю присвячено визначенню особливостей гендерного аспекту у питанні зміни клімату та зеленої енергетичної трансформації та окреслення можливих пропозицій щодо просування пріоритетів гендерної рівності у цій сфері в Україні. Тезу обґрунтовано, що просування гендерної рівності має бути врахованим у розробці стратегічних документів щодо зміни клімату та зеленої енергетичної трансформації і в нашій країні. Для цього запропоновано здійснення наступних кроків. По-перше, включення контексту щодо гендерних аспектів зміни клімату та зеленої енергетичної трансформації до відповідних досліджень та оцінок, які проводяться в ЄС. По-друге, проведення оцінки щодо гендерної чутливості вже прийнятих в Україні політик, стратегій та програм, які стосуються питань зміни клімату та зеленої енергетичної трансфор-

мації (у тому числі Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року, Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року, та інших). По-третє, покращення доступу та підвищення залучення жінок до отримання системних знань через стимулювання проходження відповідного навчання. Це стосується і безпосередньо кліматичного напрямку (навчання для роботи у сфері зміни клімату, протидія та пом'якшення несприятливих наслідків таких, як наводнення, засухи, зміна режиму опадів та різке коливання температур), і процесів публічного управління, менеджменту та управління ризиками у цих сферах, а також технологічних й управлінських процесів в контексті зеленої енергетичної трансформації. По-четверте, розробка ефективних галузевих механізмів щодо підвищення представництва жінок у процесі прийняття рішень з питань зміни клімату та зеленої енергетичної трансформації,

ґрунтуючись на результатах реалізації заходів, передбачених в операційному плані реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року, дія якого закінчується у цьому році.

Ключові слова: гендерна рівність, сталий розвиток, зміна клімату, європейська інтеграція, зелена енергетична трансформація.

Tokunova A., Roshkanyuk V., Bai O., Chavostin D. Gender aspect in the issue of climate change and green energy transformation in the context of European integration processes.

The article is devoted to defining the specifics of the gender aspect in the issue of climate change and green energy transformation, and outlining possible proposals for promoting gender equality priorities in this area in Ukraine. The thesis is substantiated that the promotion of gender equality should be taken into account in the development of strategic documents on climate change and green energy transformation in our country as well. For this purpose, the following steps are proposed. First of all, including the context of gender aspects of climate change and green energy transition in the relevant studies and assessments carried out in the EU. Secondly, conducting an assessment of the gender sensitivity of the policies, strategies and programs already adopted in Ukraine, which relate to issues of climate change and green energy transformation (including the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the period until 2030, the Environmental Security and Adaptation to Climate Change Strategy for the period until 2030, Strategies for the formation and implementation of the state policy in the field of climate change for the period until 2035, etc.). Thirdly, improving access and increasing the involvement of women in obtaining systemic knowledge by stimulating the passage of relevant training. This applies directly to the climate direction (training for work in the field of climate change, countering and mitigating adverse effects such as floods, droughts, changes in the precipitation regime and sharp temperature fluctuations), and the processes of public administration, management and risk management in these spheres, as well as technological and management processes in the context of green energy transformation. Fourthly, the development of effective industry mechanisms to increase the representation of women in the process of decision-making on climate change and green energy transformation, based on the results of the implementation of measures provided for in the operational plan for the implementation of the State Strategy for Ensuring Equal Rights and Opportunities of Women and Men for the Period Until 2030 year, which expires this year.

Key words: gender equality, sustainable

development, climate change, European integration, green energy transformation.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Нагальна необхідність ефективного реагування на зміну клімату останніми роками визначається як основоположне для світового добробуту. Про це свідчить як прийняття міжнародним співтовариством низки нормативно-правових документів, так і вольових рішень щодо питань, які стосуються протидії негативним наслідків такої зміни та адаптації до неї. Сфера зміни клімату охоплює багато напрямків, і серед них важливе місце посідають питання зеленої енергетичної трансформації.

Чиста енергія розглядається і як принцип, і як ціль, і як інструмент чи засіб, необхідний для досягнення цілей щодо протидії та адаптації до змін клімату. Тому важко переоцінити важливість ретельно підходити до формування правових та програмних рамок щодо цих питань за для забезпечення відновлення та сталого розвитку України.

Так, у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», прийнятій у 2015 році (далі за текстом – Порядок денний 2030) закріплюється «рішучість захистити планету від деградації, зокрема шляхом раціонального споживання і виробництва, раціонального використання її природних ресурсів та вжиття невідкладних заходів щодо зміни клімату з тим, щоб планета могла задовольняти потреби нинішнього і майбутніх поколінь» [1]. У такий спосіб викладено узагальнююче визначення стратегічного бачення світової спільноти щодо діяльності у одній зі сфер сталого розвитку – «Планета».

Наприкінці того ж 2015 року було прийнято ще один визначний міжнародний документ – Паризьку Угоду [2]. Відповідно до статті 2 документу, вона спрямована на зміцнення глобального реагування на загрозу зміни клімату в контексті сталого розвитку та зусиль з викорінення бідності та визначає наступні основні шляхи: а) стримання зростання глобальної середньої температури значно нижче 2° С понад доіндустріальні рівні і докладання зусиль з метою обмеження зростання температури до 1,5° С понад доіндустріальні рівні, визнаючи, що це суттєво знизить ризики та наслідки зміни клімату; б) підвищення здатності адаптуватися до несприятливих наслідків зміни клімату, а також сприяння опірності до зміни клімату та низьковуглецевому розвитку таким чином, щоб не ставити під загрозу виробництво продовольства; с) забезпечення узгодженості фінансових потоків із напрямом низьковуглецевого та опірного

до зміни клімату розвитку [2]. Дослідниками із питань зміни клімату підкреслюється, що «вперше в історії кліматичних переговорів Паризька угода встановлює довгострокову ціль адаптації, підносячи адаптацію до того самого рівня, що й пом'якшення, і підтверджує необхідність інтегрованого підходу до кліматичної стійкості та інклюзивного низьковуглецевого розвитку» [3, с. 1].

Слід відзначити, що відповідне планування та розгортання активних дій держав на цьому шляху неможливе без врахування ролі та потреб сфери енергетики. Сучасне життя невід'ємно пов'язане із доступністю енергії, потреби у якій тільки зростатимуть.

«У міру того, як зростає масштаб адаптаційних потреб, пов'язане з цим збільшення енергії може призвести до збільшення викидів і підвищення цін на енергію з потенційно негативними наслідками для бідних домогосподарств і економічної конкурентоспроможності, підживлюючи потенційно негативний зворотний зв'язок щодо сталого розвитку» [3, с. 2]. З такою думкою важко не погодитись, особливо на тлі безлічі стихійних лих, суттєвих змін звичних природних умов на значних територіях, збройних конфліктів та воєн, які мають місце навколо світу. Це вимагає від світової спільноти та окремих держав змін підходу до вироблення енергії та спрямування зусиль на забезпечення справедливого переходу до відновлюваних джерел.

Так, за підсумками п'яти років після Паризької угоди, Міжнародне агентство відновлювальних джерел енергії (далі за текстом – IRENA) резюмувало, що «відновлювана енергетика є важливим компонентом Національно визначених внесків (далі за текстом – NBB) – національних зобов'язань, поданих у рамках Паризької угоди. NBB кількісно визначають зобов'язання кожної Сторони (або підписанту, який ратифікував угоду) зменшити викиди вуглекислого газу (CO₂) та інших парникових газів, а також адаптуватися до наслідків зміни клімату. Розширюючи відновлювані джерела енергії, країни можуть різко зменшити одне з основних джерел проблеми: викиди CO₂, пов'язані з енергетикою» [4]. Тож, у широкому сенсі, питання зміни клімату та зеленої енергетичної трансформації ідуть пліч-о-пліч, та мають розглядатись у поєднанні при розробці політик, стратегій та законодавства.

Одним із інтердисциплінарних питань у даній темі є необхідність корегування відповідних стратегій з огляду на особливості впливу кліматичних змін на жінок та забезпечення доступу до джерел чистої енергії. За результатами досліджень багатьох світових інституцій та програм, зміна клімату не є гендерно-нейтральним процесом. Поступово таке розуміння відповідних процесів знаходить своє

відображення як у політиках та нормативних документах, так і в діях міжнародних організацій, держав, бізнесу, громадського сектору, академії та інших стейкхолдерів.

Як влучно відзначив Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш у 2022 році, «безпрецедентні надзвичайні ситуації, пов'язані з кліматичною кризою, забрудненням, опустелюванням і втратою біорізноманіття, у поєднанні з пандемією COVID-19 і впливом нових і триваючих конфліктів прискорилися та посилюються у широкомасштабні та взаємопов'язані кризи, які торкаються всіх нас. Але не однаково. Усюди жінки та дівчата стикаються з найбільшими загрозами та найбільшою шкодою. Скрізь жінки та дівчата вживають заходів, щоб протистояти кліматичній та екологічній кризам. І скрізь жінки та дівчата продовжують бути здебільшого виключені з просторів, де приймаються рішення» [5]. За останні два роки ситуація не покращилась, і питання залишається вкрай актуальним і зараз.

Низка міжнародних організацій наголошує, що «зміна клімату є однією з найбільших проблем для навколишнього середовища та розвитку, з якими стикається сьогодні світ, і матиме критичний вплив на права людини та нерівність, у тому числі гендерну нерівність. Кліматичні рішення, такі як відновлювані джерела енергії та енергоефективні технології та підходи, пропонують низку безпрецедентних можливостей для сталого та інклюзивного економічного зростання та індустріалізації» [6]. Тож, є підстави припустити, що врахування гендерного питання може сприяти прогресу у протидії зміні клімату та підвищенню користі від результатів зеленої енергетичної трансформації для найбільш вразливих груп жінок та чоловіків. Питання залишається за наявності «доброї стратегічної волі» та ефективної реалізації на всіх рівнях.

Аналіз досліджень і публікацій. У вітчизняній науці достатньо глибоко розроблено як тематику, пов'язану зі зміною клімату (в контексті цього дослідження необхідно відзначити внесок таких авторів як Д. Волошин [7], С. Кравецька [8], О. Подоляка [9], О. Рябич [10], О. Рябчин [11], Т. Туниця [12], В. Шатоха [13] та ін.), так і забезпечення гендерної рівності в Україні (із особливою роллю розробок І. Андронкової [14], І. Ворчакової [15], Н. Грицяк [16], О. Дашковської [17], О. Катан [18], О. Кулачек [19], С. Сулімової [20], Т. Марценюк [21], та ін.). Поряд із цим питання взаємозв'язку цих напрямів розроблено фрагментарно, хоча подібний міждисциплінарний підхід має значний потенціал у досягненні позитивного ефекту у дослідженні. Наразі публікації з даної тематики в українській науці є головним чином науково-популярними та здебільшого є фрагментами виступів певних експертів (див. наприклад

матеріал К. Левченко [22], М. Вербовська [23] тощо) з низки питань.

Метою цієї роботи є визначення особливостей ґендерного аспекту у питанні зміни клімату та зеленої енергетичної трансформації та окреслення можливих пропозицій щодо просування пріоритетів ґендерної рівності у цій сфері в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання різного впливу зміни клімату на жінок та чоловіків вже досить давно досліджується різноманітними міжнародними організаціями. В одній з оцінок, яка проводилась ще у 2011 році за підтримки Програми ООН з довкілля (далі за текстом – ЮНЕП), зазначалось, що «під час екстремальних подій, таких як посуха, повінь та інші катастрофи, пов'язані з кліматом, жінки стикаються з додатковими ризиками, значною мірою через ґендерну нерівність, яка призводить до того, що жінки несуть непропорційний тягар наслідків стихійного лиха» [24]. Досить показовою є й інформація на веб-порталі ООН, де зазначається, що «коли трапляються екстремальні погодні катаклізми, жінки та діти мають у 14 разів більше шансів загинути, ніж чоловіки, в основному через обмежений доступ до інформації, обмежену мобільність, прийняття рішень і ресурси. За підрахунками, 4 з 5 осіб, переміщених через наслідки зміни клімату, – це жінки та дівчата» [25]. Також, структура ООН Жінки відзначає, що «до 2050 року зміна клімату може підштовхнути до бідності ще 158 мільйонів жінок і дівчат, а ще 236 мільйонів зіткнуться з проблемою продовольчої безпеки» [26]. Такі показники та вірогідності ґрунтуються на численних дослідженнях та оцінках, зробленими за наслідками багатьох трагічних подій, пов'язаних із процесами зміни клімату.

Результатом фіксування таких викликів стало те, що в низці міжнародних документів даний елемент було враховано. У цьому контексті, визначним кроком стало закріплення необхідності розширення можливостей жінок у даній сфері та визнання вказаної вище диспропорції впливу у Паризькій угоді 2015 року [2]. Також, роком раніше було запущено важливу ініціативу – в межах 20-ї сесії Конференції Сторін (COP 20) Рамкової конвенції ООН про зміну клімату було запроваджено дворічну Лімську програму роботи з ґендерних питань [27]. У подальшому зазначену ініціативу було продовжено. У 2019 році у межах COP 25 Сторони погодили розширену Лімську програму роботи та її план дій з ґендерних питань [28], дія яких завершується у 2024 році. У цілому, зазначені документи спрямовані на сприяння ґендерному балансу та інтегрування ґендерні аспектів у роботу Сторін і Секретаріату щодо імплементації Конвенції та Паризької угоди з метою досягнення ґендерно чутливої

кліматичної політики та дій [29]. Таким чином, ґендерні аспекти теми зміни клімату були внесені до порядку денного роботи Секретаріату та Конференції сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та відповідних міжнародних переговорів у відповідній сфері на постійній основі.

Минулого року в межах COP 28 було підписано Декларацію щодо ґендерно чутливого справедливого переходу та партнерства з кліматичних дій, в межах якої було підкреслено значний внесок і роль усіх жінок і дівчат у прийнятті рішень, управлінні та фінансуванні кліматичних заходів, включаючи перехід до чистої енергії [30]. Як обговорювалось вище питання доступу та розвитку галузі чистої енергії є невід'ємною частиною дій у сфері зміни клімату. І, так само, вони мають розглядатись із врахуванням ґендерних аспектів.

Відповідно до дослідження, яке було проведено IRENA у 2018 році та охопило 1500 респондентів та респонденток зі 144 країн, частка жінок у робочій силі у сфері відновлюваної енергетики складала 32% та 22% у нафтогазовій промисловості, однак, при цьому участь жінок набагато нижча в сферах науки, технологій, інженерії та математики (STEM), ніж в адміністративних роботах [4, с. 10]. Дослідження, яке було проведено IRENA у 2021 році, виявило, що частка жінок у сфері сонячної фотоелектричної промисловості становить 40%, а у вітряній промисловості – 21% [31, с. 8]. Якщо звернутись до даних, зібраних в ЄС, то за результатами опублікованого цього року дослідження, у цілому в енергетичному секторі спостерігається біля частка жінок у 25%, при цьому в сфері відновлюваної енергетики вона є трохи нижчою [32, с. 17]. Також, у дослідженні, опублікованому у 2021 році Deutsche Energie-Agentur GmbH (dena), було оцінено, що «жінки недостатньо представлені в енергетичному секторі України, їх частка становить менше 30 відсотків, і вони, як правило, займають гірше оплачувані посади порівняно з чоловіками, навіть якщо вони часто мають кращу освіту та кращу кваліфікацію» [33, с. 12]. Наведені дані наочно демонструють, що питання залучення потенціалу жінок до розвитку сфери чистої енергії ще далеко не вирішено, і потребує відповідної уваги для ідентифікації та усунення наявних бар'єрів.

Не менш важливим аспектом для врахування є питання енергетичної бідності, яке значним чином впливає на жінок. Це явище є досить розповсюдженим у світі в цілому. «Хоча його визначення змінюється залежно від контексту, розташування та населення, воно впливає як на глобальну північ, так і на глобальний південь» [34]. Цей аспект загальної проблематики впровадження проєктів чистої енергії має бути обов'язково врахований.

Наприклад, у Сполучених Штатах, за оцінками 2019 року, близько 30% домогосподарств живуть в умовах енергетичної бідності [34]. Відповідно до даних Євростата, станом на 2021 рік 6.9% домогосподарств у ЄС мали заборгованість за рахунками з комунальних платежів, а 6.4% повідомляли, що вони не можуть утримувати свої домівки в теплі, при цьому домогосподарства з дітьми, очолювані одним дорослим, були найбільше вражені енергетичною кризою, 83% таких домогосподарств, керувались жінками, і стикались з найбільшими проблемами [35]. Це питання є актуальним і для нашої країни, враховуючи поточне підвищення тарифів на електропостачання, а також можливі подальші зміни в секторі енергетики. Вироблення чистої енергії може бути дорожчим у середньостроковій перспективі, і далеко не всі жінки та чоловіки матимуть можливість забезпечити себе власними джерелами вироблення чистої енергії.

Незважаючи на утвердження мети забезпечення гендерної рівності в Україні, значна диспропорція існує до теперішнього часу, у тому числі щодо питань зміни клімату та зеленої енергетичної трансформації, має місце недостатнє залучення можливостей і потенціалу, а також, та врахування відмінностей потреб жінок і чоловіків у цій сфері.

У цьому контексті важливим кроком на рівні формування державної політики стало затвердження у 2022 році Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року [36], яка підкреслює актуальність вжиття невідкладних дій щодо розширення участі жінок в сфері зміни клімату, проєктів чистої енергії, прийняття рішень щодо екології та природокористування, тощо.

Так, в межах оперативної цілі 4.3. «Створено умови для рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень у сфері екологічної політики та рівного доступу жінок і чоловіків до природних ресурсів», очікується досягнення наступних двох результатів:

- кількість жінок, які беруть безпосередню участь у прийнятті рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища, його захисту та реагування на зміни клімату, збільшено;

- забезпечено можливість рівного доступу жінок та чоловіків до природних ресурсів, жінки і чоловіки мають рівний захист від впливу кліматичних змін, що враховує потреби різних груп жінок і чоловіків, дівчат і хлопців [36].

Питання залучення жінок до прийняття рішень щодо розвитку сфери чистої енергії, також було закріплено в документі. Однак, його актуалізація має місце на кількох рівнях заходів виконання одного із завдань Операційного плану реалізації цієї стратегії, а саме щодо:

- створення сприятливих умов для участі жінок-підприємців у проєктах сектору чистої енергетики та агроекологічних систем харчування, сімейного фермерства – захід 3 в межах завдання 46;

- проведення пілотного дослідження щодо доступу жінок і чоловіків до енергетики – захід 2 в межах завдання 47 [36].

Вбачається, що такий рівень пріоритезації забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків в контексті розбудови сфери чистої енергії є недостатнім. Наведена Стратегія має стати основою для подальшого наскрізного впровадження пріоритетів гендерної рівності, розширення прав та можливостей жінок, їх участі та залучення наявного потенціалу вже на рівні галузевих документів, які визначають програмні та політичні рамки в контексті зеленої енергетичної трансформації та дії у сфері зміни клімату.

Якщо звернутись до затвердженої у травні цього року Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року і її операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2026 роках [37], вбачається, що у цьому надважливому документі гендерні аспекти питання також є недостатньо врахованими. Документ не містить а ні завдань, а ні заходів, які б сприяли просуванню пріоритетів гендерної рівності у питаннях зміни клімату та розширенню всебічного залучення жінок до відповідної сфери. При цьому Стратегія підкреслює необхідність імплементації законодавства Європейського Союзу у відповідній сфері та реалізацію Паризької Угоди.

Слід відзначити, що Європейський Союз є одним із світових лідерів у питаннях зміни клімату та зеленої енергетичної трансформації, однак останні дослідження щодо змісту та процесу впровадження Європейської зеленої угоди відзначають наявність проблем щодо врахування гендерного аспекту у цій сфері.

Так, у нещодавньому дослідженні WECF international зазначається, що незважаючи на те, що Лісабонська угода проголосила гендерний мейнстримінг обов'язковим для формування політики, і навіть незважаючи на те, що взаємозв'язок між гендерною рівністю та екологічними проблемами було продемонстровано в Європі та в усьому світі, європейська екологічна та гендерна політика залишаються значною мірою ізольованими одна від одної з дуже незначним урахуванням гендерного аналізу. в останніх політичних подіях навколо переходу до сталості [38]. Аналіз законодавства та політик ЄС, який проводив Фонд Фрідріха Еберта, зазначає відсутність акценту на гендерні аспекти у первинних документах щодо Європейської зеленої угоди, ряд розроблених згодом документів вра-

ховували ці питання, проте ґендерні аспекти далеко не систематично інтегровані в усі кліматичні та екологічні політики [39]. Багато в чому завдяки такій дослідницькій роботі, в ЄС та країнах членах все більше уваги приділяється ґендерним аспектам проблематики змін клімату та розвитку чистої енергії.

Висновки. Безперечно, питання просування ґендерної рівності має бути врахованим у розробці стратегічних документів щодо зміни клімату та зеленої енергетичної трансформації і в нашій країні. Для цього пропонується працювати за наступними напрямками.

По-перше, актуальним є включення, де це можливо, українського контексту щодо ґендерних аспектів зміни клімату та зеленої енергетичної трансформації до відповідних досліджень та оцінок, які проводяться в ЄС.

У такий спосіб наша країна зможе отримувати висновки у порівнянні з країнами ЄС, що дозволить більш виважено підходити до процесу формування національних політик та законодавства, та наближати їх до відповідних рамок ЄС. Це могло б стати одним із напрямків співпраці з ЄС, у тому числі щодо побудови ефективної та уніфікованої системи збору даних розподілених за статтю.

По-друге, існує необхідність проведення оцінки щодо ґендерної чутливості вже прийнятих в Україні політик, стратегій та програм, які стосуються питань зміни клімату та зеленої енергетичної трансформації (у тому числі Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року, Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року, та інших).

Це дозволить забезпечити підґрунтя для їх можливого перегляду, та підготовки інших нормативно-правових актів, стратегічних та програмних документів у майбутньому, у тому числі з питань розвитку відновлюваної енергетики та проектів чистої енергії.

По-третє, необхідним є покращення доступу та підвищення залучення жінок до отримання системних знань через стимулювання проходження відповідного навчання. Це стосується і безпосередньо кліматичного напрямку (навчання для роботи у сфері зміни клімату, протидія та пом'якшення несприятливих наслідків таких, як наводнення, засухи, зміна режиму опадів та різке коливання температур), і процесів публічного управління, менеджменту та управління ризиками у цих сферах, а також технологічних й управлінських процесів в контексті зеленої енергетичної трансформації.

По-четверте, розробка ефективних галузевих механізмів щодо підвищення представництва

жінок у процесі прийняття рішень з питань зміни клімату та зеленої енергетичної трансформації, ґрунтуючись на результатах реалізації заходів, передбачених в операційному плані реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року, дія якого закінчується у цьому році.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development : Resolution, UN General Assembly, 21.10.2015, A/RES/70/1 URL: <https://www.refworld.org/legal/resolution/unga/2015/en/111816>.
2. Паризька Угода : Міжнародна угода, Організація Об'єднаних Націй від 12.12.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 35. Ст. 595.
3. Davide M. Energy for Adaptation: Connecting the Paris Agreement with the Sustainable Development Goals. University Ca' Foscari of Venice, Dept. of Economics Research Paper Series. 2018. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3290449.
4. Renewable Energy and Climate Pledges: Five Years After the Paris Agreement, International Renewable Energy Agency, Abu Dhabi . IRENA. 2019. URL: https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2020/Dec/IRENA_NDC_update_2020.pdf?rev=cdad99bc95ce4bff98ee48e157847a9f.
5. Guterres A. Secretary-General's opening remarks at the Commission on the Status of Women. 2022. URL: <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2022-03-14/opening-remarks-the-commission-the-status-of-women#:~:text=Everywhere%20C%20women%20and%20girls%20face,rooms%20where%20decisions%20are%20taken>.
6. Gender equality in the sustainable energy transition: guidance note in brief. UNIDO and UN Women. 2019. URL: https://www.unido.org/sites/default/files/files/2019-03/UNW_UNIDO_Gender_Equality_in_the_Sustainable_Energy_Transition_GuidanceN....pdf.
7. Волошин Д.В. Економіко-екологічні передумови та механізми запобігання негативних наслідків зміни клімату: Автореф. дис... канд. екон. наук.: 08.08.01; Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. О., 2003. 18 с.
8. Уразливість лісів України до зміни клімату: Монографія / А.З. Швиденко, І.Ф. Букша, С.В. Краковська. Київ : Ніка-Центр, 2018. 184 с.

9. Подоляка, Олег Іванович Науково-методичні підходи до економічної оцінки наслідків глобальних кліматичних змін [Текст] : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.08.03; Сумський держ. ун-т. Суми, 1997. 23 с.
10. Рябич О.М. Організаційно-економічне забезпечення ефективності скорочення викидів парникових газів в атмосферу: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.06; НАН України. Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. О., 2007. 20 с.
11. Рябчин О.М. Еколого-енергетична безпека світогосподарського розвитку в умовах глобалізації: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / О.М. Рябчин ; Донець. нац. ун-т. Донецьк, 2010. 20 с.
12. Туниця Т.Ю. Економічна політика збалансованого природокористування в умовах глобалізації (теоретико-методологічні аспекти): автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.02; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К., 2007. 40 с.
13. Шатоха В.І. Лідерство Європейського Союзу у запобіганні зміні клімату [Текст] : монографія; Co-funded by the Erasmus + Programme of the European Union, EUCLim. Дніпро : Акцент, 2017. 144 с.
14. Андронova І.Ф. Еволюція політичної культури в незалежній Україні (гендерний аспект): Автореф. дис... канд. іст. наук: 17.00.01; Київ. нац. ун-т культури і мистец. К., 2005. 19 с.
15. Ворчакова І.Є. Жіночий рух у суспільно-політичному житті України: витоки, здобутки, проблеми та перспективи: автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02; Чорномор. держ. ун-т ім. П. Могили. Миколаїв, 2010. 16 с.
16. Грицяк Н.В. Теоретико-методологічні засади формування й реалізації державної гендерної політики в Україні: Автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К., 2005. 36 с.
17. Дашковська О.Р. Правове становище жінки в аспекті гендерної рівності: загально-теоретичний аналіз: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2008. 35 с.
18. Катан О.І. Концептуальні і політико-практичні засади вирішення гендерної проблеми в Україні: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02; НАН України. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. К., 2005. 19 с.
19. Кулачек О.І. Гендерна паритетність у державному управлінні: становлення та тенденції розвитку в Україні: Автореф. дис... канд. наук з держ. управління: 25.00.01; Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. К., 2003. 20 с.
20. Сулімова С.І. Механізми державного управління у сфері захисту прав жінок в Україні: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02; Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. О., 2008. 20 с.
21. Марценюк Т.О. Інституційні засади регулювання гендерних відносин: автореф. дис... канд. соціол. наук: 22.00.03; Ін-т соціол. НАН України. К., 2009. 17 с.
22. Левченко К. Права жінок у розрізі змін клімату. Що варто знати? 2021. URL: <https://povaha.org.ua/prav-zhinok-urozrizi-zmin-klimatu-scho-varto-znaty/>.
23. Вербовська М. Чому зміна клімату по-різному впливає на жінок і чоловіків та як це змінити? 2020. URL: <https://povaha.org.ua/chomu-zmina-klimatu-po-riznomu-vplyvaje-na-zhinok-i-cholovikiv-ta-yak-tse-zminyty/>.
24. Nellemann C. Women at the frontline of climate change: Gender risks and hopes. A Rapid Response Assessment. United Nations Environment Programme, GRID-Arendal. 2011. URL: https://www.agora-parl.org/sites/default/files/agora-documents/rra_gender_screen.pdf.
25. Why women are key to climate action. United Nations. URL: <https://www.un.org/en/climatechange/science/climate-issues/women#:~:text=Women%20and%20girls%20face%20disproportionate,does%20not%20affect%20everyone%20equally>.
26. New report shows how feminism can be a powerful tool to fight climate change. UN Women. 2023. URL: <https://www.unwomen.org/en/news-stories/feature-story/2023/12/new-report-shows-how-feminism-can-be-a-powerful-tool-to-fight-climate-change>.
27. Lima work programme on gender : Decision, Conference of the Parties of the of the United Nations Framework Convention on Climate Change, 12.12.2014, 18/CP.20 URL: <https://unfccc.int/resource/docs/2014/cop20/eng/10a03.pdf#page=35%22>.
28. Enhanced Lima work programme on gender and its gender action plan: Decision, Conference of the Parties of the of the United Nations Framework Convention on Climate Change, 12.12.2014, 3/CP.25 URL: https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cp2019_13a01_adv.pdf.
29. The Enhanced Lima Work Programme on Gender. UN Climate Change. URL: <https://unfccc.int/topics/gender/workstreams/the-enhanced-lima-work>.

- programme-on-gender?gad_source=1&gclid=CjwKCAjw1K-zBhBIEiwAWeCOF4yzgkeBXHFO aIbQmHKFrc XNEkFS8ae9nv7xqY8kmYw7fLE4b65vZRoc8DwQAvD_BwE.
30. COP28 Gender responsive just transition and climate action partnership: Declaration. 2023. URL: <https://www.cop28.com/en/cop28-gender-responsive-just-transitions-and-climate-action-partnership>.
  31. Solar PV: A gender perspective, International Renewable Energy Agency, Abu Dhabi. IRENA. 2022. URL: https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2022/Sep/IRENA_Solar_PV_Gender_perspective_2022.pdf?rev=61477241eb9e4db2932757698c554dc2.
  32. Gender balance in the R&I field to improve the role of women in the energy transition – Executive summary – Policy briefs / [European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, K. Gareis, E. Dashja, T. Hüsing et al] / Publications Office of the European Union. 2024. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2777/475784>.
  33. The Role of Women in Energy – Female Empowerment in Eastern Europe and Central Asia. Deutsche Energie-Agentur. 2021. URL: https://www.dena.de/fileadmin/dena/Dokumente/Themen_und_Projekte/Internationales/Laenderdialog/2022-03-03_Study_The_Role_of_Women_in_Energy.pdf.
  34. OECD. Women and SDG 7 – Affordable and Clean Energy: Ensure access to affordable, reliable, sustainable and modern energy for all. OECD. OECD Publishing. 2021. URL: <https://doi.org/10.1787/c7cbe91b-en>.
  35. Zamfir I. Gender aspects of energy poverty. European Parliamentary Research Service. 2023. URL: [https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/266210/EPRS_ATA\(2023\)739349_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/266210/EPRS_ATA(2023)739349_EN.pdf).
  36. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 № 752-р. Офіційний вісник України. 2022. № 70, Ст. 4248.
  37. Про схвалення Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2026 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.05.2024 № 483-р. Офіційний вісник України. 2024. № 54. Ст. 3228.
  38. Why the European Green New Deal Needs Ecofeminsim: Moving from gender-blind to gender-transformative environmental policies. [P. Heidegger, N. Lharaig, A. Stock at al.] EEB and WECF. 2021. URL: https://www.wecf.org/wp-content/uploads/2021/07/Report_Green-Deal-Gender.pdf.
  39. A Feminist European Green Deal Towards an Ecological and Gender Just Transition [R. Heffernan, P. Heidegger, G. Köhler at al.] Friedrich-Ebert-Stiftung e.V.. 2021. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/iez/18990.pdf>.